

Berentés Tamás

NYOLC ÉV A SZÖGESDRÓTOK ÖLELÉSÉBEN

A szerző háborús naplójának 9., befejező része.

VIII.

A hóhér halála. „B-62! Jelentkezzen!” Karoganda: az örökké emlékezetes találkozás. Lemberg: nem kelünk senkinek? Nyíregyháza-Sóstó: az ÁVH vendégei voltunk. Budapest: a szabadság mámora. A rózsadombi kis ház előtt: - Ki ez a szőke nő?

Nagykanizsa: „Végállomási”

Történetem utolsó fejezetéhez érkeztem.

Mit is írhatnék még Csurbáj Nuri lágeréről?

Napjaim egyformán teltek, és szerettem volna a tíz évemből hátralévő két és fél évet lehetőleg itt tölteni, ahol viszonylag jól ment a sorom.

Estéknént meglátogattam Árpád-bácsit, aki fogadott fiaként szeretett. Ő - lévén szovjet állampolgár - kapcsolatban állt családjával. Néhányszor magam is megpróbáltam Magyarországra levelet írni, de ezekre választ nem kaptam - így aztán felhagytam a további kísérletezéssel. Mint később kiderült, leveleimet nem kapták meg.

Majd elfelejtettem: 1951-ben Bérija újabb meglepetéssel szolgált. Ettől kezdve nem volt nevünk; mindenki kapott helyette 4 kis fehér kb. 5 x 10 cm-es vászondarabkát, amelyeket felvarrhatott a zubbonya jobb felső részére, elől a sapkájára, a zubbony háta közepére, és a nadrág bal felső szára. Így aztán büszkén tudhatta a világ, hogy nem akárkivel áll szemben: A GULAG állampolgára vagyok, a B-62-es. Imár nevünk sem maradt. Jobb is.

1953. március 5. Látszólag ugyanolyan nap, mint a többi. De csak látszólag. A Szovjetunió népei, a vil-

lág nem tud semmit arról, ami a Kreml falai közt történik. Az eseményről majd csak másnap reggel tudósít Levitan, a rádió híres bemondója: „Este kilenc óra ötven perckor J. V. Sztálin... a szovjet nép vezére... szíve megszűnt dobogni.”

A lánnglelkű vezért március 1 -jén szülítés érte, haloklása négy napon át tartott, az ötödik napon kilehelte lelkét - ha volt neki egyáltalán.

Sokan fellélegeztek a legfelsőbb körökből: készülőben volt egy újabb tisztogatás, az orvosok pere. Már számos letartóztatás történt, és lázas munka folyt a belügyi népbiztos környezetében. Ez a sátáni alak bizonyítani akarta hűségének töretlen voltát a vezér iránt, akit mindjobban hatalmába kerített a gyanakvás: mindenki elleneséget látott; olyanok iránt is mint Vorosilov, Kaganovics, Malenkov, Bulganyin. Most fellélegezhetek, és még sokan mások is, százak és százak akiket még csak ezután tartóztattak volna le.

A hatodik napon aztán már nem lehetett tovább titkolódzni.

Nem túlzok, amikor azt mondom, hogy a nagy birodalom szinte megbénult. Leálltak a vonatok, a munkagépek, a villamosok. Az emberek lélegzetüket visszafojtva, dermedten várták a világ végét.

A lágerek sokmilliós népe nem sejtette, hogy mi történhetett: a brigádokat március 6-án reggel nem engedték ki a zónából. És a következő napon sem. A mosodai hangszóró néma volt már harmadik napja. A láger öregjei biztosra vették, hogy valami rendkívüli esemény történt, ha egyszer a rabszolgákat visszatartják.

A harmadik napon összecsdítettek mindenkit az étkezőbe. Aki nem fért be, az kívül állott... aki mozogni tudott, mindenki ott volt. A politikai tiszt felállt egy asztalra, kezében a Pravdával. Ekkor már ott volt körülötte a láger őrségének tucatnyi tagja is, akik gyűrűbe vették. Feszülten vártuk, hogy mi fog történni, ilyesmi nem volt szokás, hogy nekünk politikai tárgyú előadást tartottak volna.

Ekkor felolvasták előttünk azt a hivatalos közleményt, amelyben a Hóhér halálát tudomásunkra hozták. Egy szó kommentár el nem hangzott. A tiszt előbb otthagyt minket, mielőtt magunkhoz tértünk volna. Némán néztünk egymásra, de a pillantásunk elárulta, hogy mit éreztünk akkor: végtelen öröm és az elégtel töltötte el lelkünket.

Szó nélkül oszlott szét a tömeg.

Másnap minden ment a régióban. A brigádok kivonultak, a leves sem lett sűrűbb... és mégis: mindenki érezte, hogy 1953. III. 5-én valami visszavonhatatlan változás történt. Apró jelek mutatták ezt: visszatért az a lágerparancsnok - egy emberséges grúz, a nevére emlékezem: Mirgeladze - akit vagy egy éve, hogy innen valahová áthelyeztek (?). És nem telt bele egy hét, nyoma veszett a politikai tisztnek; ugyanakkor néhány nap alatt jóformán kiirtották a lágerbéli „sztukács”-okat (besúgókat).

Azok, akik nap mint nap kijártak a zónán kívüli munkahelyekre, elmondták, hogy zavarodottság érződik őrzőik körében: mindinkább emberi hangon beszélnek hozzájuk és megszűnt a rabok trágár szidalmazása. Talán apróság ez is, mégis egy csapásra észrevehető. (Akárcsak észreveszi a „házi-tücsök” elnémulását a japán család fő éjnek idején, ha a házába idegen találna belépni: azonnal felriad, ha a cirpelés megszűnik.)

De mutatkoztak egyéb és kézzelfoghatóbb jelek: eltűnedezték közülünk a külföldi állampolgárok. Volt két amerikaink, egy magas, nyurga fiatalember és egy kistermetű idősebb. A nyurga újságíró volt, s abba a hibába esett - még a háború idején - hogy vidéki riportot készített valahol a nép egyszerű gyermekével. Ez lett szegénynek a veszte: azt hitte, Amerikában van. Kémkedéssel vádolták, tíz évet kapott. A másiknak csempészség volt a vétké, aranyat találtak nála. Az arany birtoklása állami monopólium. Egy szép napon hívták őket a központi irodába, s onnan egyenest el is vitték mindkettőt - nem tudtuk hová...

Ugyanez előfordult német, japán és kínai rabtársunkkal is. A láger népe azt suttogetta, hogy most ezeket repatriálják. A szívem kissé hevesebben vert az illetén „parása” hallatán (igazából így a zárkabeli küblit nevezték, de a lágerbéli zsargon szerint a találgatásnak, a kóssa híresztelésnek is ez volt a fedőneve).

Mintha javult volna az ellátásunk is. Nem mintha a szakács népség becsületesebbé vált volna - akik kivételzetek voltak, meg is maradtak státusukban -, de talán a láger vezetősége vált szerényebbé.

Vad hírek keringtek általános amnesztiáról, megint mások az NKVD bukásáról és Berija eltávolításáról

beszéltek (ez utóbbi be is következett. Berija már-már Sztálin utódjának képzelte magát, lévén, hogy a félelmetes Belügyi Népbiztosság főnöke volt. Ám a Hóhér halálával megváltoztak kissé a játékszabályok, és a Párt legfelsőbb körei összefogtak ellene, s rövid úton végeztek vele.) A baltiak esténként összedugták a fejüket, s népeik szabadságáról álmodoztak... de erre csak 38 év múltán kerül majd sor. Kevesen érik meg azok közül, akik akkor és ott reménykedtek.

Szép májusi reggel volt: „10-ik nap”.

Volt egy nagy barakk, ahol színpadot állítottak fel nemrégiben. Csodálkoztunk is ezen... ugyan mire jó ez? Aztán, havonta egyszer filmvetítéseket rendeztek itt. Háborús filmeket láttunk és kolhoz-filmeket. A nézőtér mindig tömve volt, néhány kopejkát kellett fizetni a belépőért.

Valahonnan hoztak két tangóharmonikát, de azonsenki nem játszott rajtam kívül. Így, amikor csak tehettem bejártam oda muzsikálni.

Mintha tegnap történ volna, olyan világosan emlékezem: egymagam voltam a nagy teremben, jobb kéz felől az ablakon fényesen besütött a nap. Nem a színpadon játszottam - Brahms: Magyar táncok egy részletét - hanem lent a nézőtéren, amikor az öreg Makár (ő velem dolgozott a mosodában, paraszti származású, hallgatag ember volt) lélekszakadva berohant: Tomka, Tomka! Hazamégy!! - Ezt kiáltotta... én meg csak álltam, fel sem tudtam fogni, mit beszél az öreg... Talán elment az esze? De az nem nyugodott: gyere, gyorsan gyere gyorsan! Hívnak a Központi Irodába! Hisz Te vagy a B-62-es, nem? A B-62-est hívják, hát nem érted, Te Seggfej?!

Hát valahogy így zajlott le sorsdöntő beszélgetésem az én kedves jó Makár barátommal...

Az események ettől kezdve oly gyorsan peregtek.

Lágeri öltözékemet vadonatújra cserélték, járandóságomat soronkívül kifizették, mintha végleg elengedtek volna... Ez talán 40-50 rubel lehetett, és egy órán belül, ott álltam másodmagammal a kapu őrség előtt, a sorompónál. Ott álltam új ruhában, számok nélkül, kezemben vadonatúj útiládával (csemodán), csizmában (szapagí), zsebemben az ész fiúcska ceruzahosszabbítójával, elhomályosult szemekkel. Mert sokan odajöttek: Árpád-apám, Tamirhadzsajev Hadzsi Murat, Lébusz Jurgisz a mosodából, akinek a dohányos szelencéje immár a zsebemben lapult, egy megnyert fogadás eredményeképp. Ott volt Fedor Gregorovics, egykori felszabadítója Magyarországnak, aki nálunk csak annyit tanult meg, hogy: „Nem szabad, nem szabad!” - gondolom a lányoktól tanulta... És ott volt az asztalos, a cipész, és Tumanjan az örmény; velük egy barakkban éltem, ez utóbbi borbély volt és ha törve oroszul kényszerült beszélni, minden harmadik szava az volt, hogy: „bahh, bahh”... senki nem tudta, hogy ez mit is jelent, talán Tumanjan maga sem... Aztán rajta ragadt, s így is hívtuk Öt egymás között: Bahh-bahh.

Mindenki szorongatta a kezemet, ölelgettek. Tamirhadzsajev még könnyezett is... hát meg

voltam hatva, de nagyon. Ha ott, és akkor felajánlják, hogy maradhatok – talán igent mondok. Persze ez csak játék a szavakkal – mondhatná valaki. Én erre azt válaszolom, hogy a dolog nem ilyen egyszerű. Ezek az emberek mind a barátaim voltak. Teljesen függetlenül attól, hogy bőrük színe, vallásuk, nyelvük mindegyiküknek más és más volt. Eddig is jól megvoltunk egymással, de szeretetüket, most, hogy elbúcsúztam tőlük, mutatták ki igazán. Nem is írok erről többet, mert érzem, elérzékenyültem már ennyitől is.

Közben előkerült az őrünk, hóna alatt a formulárokkal, felugrottunk az előállt teherautó platójára, várva a „Szagyísz!” vezényszót – de az őrünk beült a vezető mellé, s már indultunk is! A szélkapta porfelhőn át, még látni véltük társainkat, amint integetnek, aztán rátértünk a városba vezető műútra, s a tábor lassan összezsugorodott, majd eltűnt szemünk látómezejéből.

Talán két-három órányi autózás után megérkeztünk Karagandába. Az a börtönépület, ahová minket vittek ugyancsak jókora intézmény, volt talán vagy négy-öt emeletes is, sűrű, masszív, komor és baljós... ám, amikor – az átadás-átvételi stb. szertartás után – a kapuboltozat belső szárnya kitért előtünk, a csodálkozástól lábam a földbe gyökerezett: azt hittem álmodom. A napsütötte udvaron, melyet a súlyos épület négyszögben körülvevett, szabadon sétálgató, beszélgető... (magyarul beszélgető!) emberek sokaságát pillantottam meg!

Valahányukon új fegyencruha díszelgett, látszott rajtuk, hogy nemrég mosakodhattak (ezt bizonyosan nem értheti az, aki nem tíz naponként tisztálkodhat, borotválkozhat.) Az ő ruháikon sem voltak számok... Úristen! Lehet, hogy mégis igaz lenne a Parása? Hogy Makárnak igaza lesz?! Olyanná vált hirtelen a fejem, mint egy méhkas. Talán meg is szédültem... itt valami rendkívüli dolog készül, ez már biztos.

Körülvettek, a sok kérdés-felelet csak úgy záporzott: Nem láttad X-et? Nem hallottál valamit Z-ről? Te mit gondolsz, mi a szándékuk velünk?...

Hosszú évek óta ennyi magyart nem láttam együtt, mint most; csodálatos élmény volt. De örömünk nem volt felhőtlen, mert sok derék magyarnak halálhíréről is tudomást szerezhettem. A magam szerény becsülése szerint, legkevesebb tízszer annyian pusztultak el a GULAG táborokban, mint ahányan azokból élve szabadulhattak. S hogy erről is szó esett az örömteli találkozás-ismerkedés közepett, egyszerre elcsendesült a társaság. Fogadni mertem volna, hogy – akárcsak én – most mindenki azokra a meszesgödrökre gondolt, ahová szegényeket a kordéről lecsúszatták.

Egyszerre harsány kiáltás hangzott egy emeleti cella ablakából: Tomi! Tomi!...

Rohantam fel a lépcsőn, ahogyan csak bírtam. Felérve az emeleti folyosóra, velem szemben – káprázik a szemem? ébren vagyok vagy álmodom? – kitért karokkal fut felém az én Jánosom! Akit már évek óta halottnak hittem... annál is inkább, mert egy olyan lágerbe vetette szegényt balsorsa (a lágerbeli zsargon ez a

tábort egyszerűen csak „Jama”-nak, gödörnek hívták) melynek igen rossz híre volt. Ez a derék „megboldogult” pedig itt jön, mint egy gyorsvonati mozdony, harsányan üvöltözve orosz-magyar keveréknyelven!...

Ha életemben egyszer is jobban örültem bárminek is, csapjon belém a mennykő! János osztálytársam volt a rp. hdp. iskolában, egymás mellett állottunk a „Vojennij Tribunal” előtt és egyforma 10-10 év büntetést kaptunk, együtt ültünk a Conti utcai majd a sopronkőhidai börtönben, együtt jutottunk el a karabasi gyűjtőlágerbe 1946 nyarán... ahol is elváltak útjaink... s most, lássatok csodát! – hét év után itt ropogtatja csontjaimat! Meg kell hagyni, az „elhunyt” jó erőnlétben volt – hála Istennek. Kiváló rajzkészsége átsegített Öt a legnehezebb időközön, amelyek a „Gödör”-ben vártak volna Reá. Ő volt „Jan, a Hudózsnyik”, a lágerben (a „Festő”-művész), élt mint Marci Hevesen... miközben én – az Ő sorsán szomorodva – mostam a napi 40 db koszos gatyát egy büdös, párától homályos, gőzfürdő-éghajlatú mosodában. És meg voltam győződve arról, hogy jaj, de jó dolgom van... Így évődünk éjfélig, vagy még tovább is... mert az természetes, hogy a János celláját választottam a magam számára.

Csodálatos nap volt! A cellák ajtaja nyitva, a börtönnek az a szárnya, ahol minket elhelyeztek, jóformán őrszemélyzet nélkül... Bár éjszakára ránkzárták az ajtót, nappal szabadon látogathattuk egymást, sétáltunk az udvaron... szóval akár egy szálloda!

Néhány nap múltán ismét vonaton ültünk, de ezúttal nyugat felé robogott velünk a szerelvény. Zárt tehervagonokban utaztunk – ahogyan azt már megszoktuk, de az nem volt belülről négy rekeszre osztott, és az őrség megelégedett azzal, hogy a tolóajtókat kívülről ránkzárták. A padlón szalma tette kényelmessé a fekvést. Az őrszemélyzetet alig láttuk. Az ellátásunk is jobb volt valamivel. Pompás út volt!

Meg ne tévessze a kedves olvasót a „Pompás út” minősítés: ahhoz képest volt pompás, amihez mi akkor viszonyítottuk. Az etapok megszokott körülményeihez képest volt pompás. Mert most is a darab fekete és ragacsos kenyeret, s a napi három tányér lötytyőt kaptuk, mint eddig. A parása is ott illatozott a vagon egyik sarkában. Zárt, ablak nélküli marhavagon rázott és zakatolt velünk vagy öt napon át, míg végre szélesre tárták a tolóajtókat és felhangzott a vezényszó: „Vihagyítve!”

Lekászálódunk hát. Sorakozó, számbavétel. „Sagom, mars!” Az állomásépületen felirat: Lvov. Ismét Lembergben vagyunk! Nagy nagy öröm volt viszontlátni a várost. A romokat eltakarították, jártak a villamosok. Oh Istenem – gondoltam – az öreg Markárnak igaza lesz...

Jó hangulatban érkeztünk az óriási gyűjtőlágerhez, amely épp olyan képet nyújtott, mint évekkel ezelőtt: kerítés, őrtornyok, kapu, sorompó... minden a helyén, akárcsak 1946-ban.

Itt már összegyűltek akkorra – talán június volt – legalább négy-ötszázan. Mind magyarok (abban a zó-

nában! Mert több is volt; a GULAG nem szűnt meg azzal, hogy néhány száz magyart most netán repatriálnak.), néhány nő is akadt közöttünk. Ez nem meglepő számunkra, hiszen tudott dolog volt, hogy néhány százat közülük is kiszakított szeretteik, családjuk köréből a Moloch. De hol vannak a többiek?

A következő hetekben még további szállítmányok is érkeztek. Főképp a sarkkőrön túlról és távolkeletről. Amikor ezek is megérkeztek, lehettünk talán másfélezren. Augusztus vége felé lehetett.

És a többiek? Több tízezernyi voltak a kihurcoltak... hol vannak a többiek? Ma már tudjuk: odavesztek szegények. Csak kis töredéke élte túl a megpróbáltatásokat.

Múltak a hetek, hónapok, a légkör mind feszültebbé vált. A kevés pénzünk rég elfogyott, s a tudat, hogy karnyújtásnyira van Magyarország, mind elviselhetlenebbé vált. Nem így gondoltuk, de őrizőink sem. Amikor végül is novemberben bevagoníroztak bennünket és az őrparancsnokot megkérdeztük, mondaná meg most már: miért kellett hat hónapon át itt minket bizonytalanságban tartani, a következő választ kaptuk: „Ha hazatértek, kérdezzék meg a kormányukat.”

Mint később be is bizonyosodott, Rákosi elvtárs körömszakadtáig tiltakozott repatriálásunk ellen: ilyen fasiszta népre nincs szüksége a népi demokrácia zsenge államának - még meg találnánk rontani a Párt és a népe közti felhőtlen kapcsolatot. Konkolyt hintenénk a tiszta búza közé. Végül is Moszkva rámondult bölcs vezérünkre, s így Lembergől elindult velünk az utolsó etap.

Együtt utazott velünk v. Szabó János fhdgy úr, akinek Don parti hőstette: - a folyó jegén átkelve - az éj leple alatt - számos orosz bunkert robbantott fel segítségével - pécsi iskolánk folyosója falán volt közszemlére téve. Lembergi tartózkodásunk alatt találkozhatam Maholányi Tamás és Mányoki Tibor volt hdp. iskolai növendékekkel: mindketten aktív résztvevői lettek az 1956-os felkelésnek. Tamás szegény azóta elhunyt, Tibor a forradalom bukását követően Amerikába emigrált - ha igaz, végső visszatérésére számítani lehet.

Lembergben ismerkedtem meg Polareczky Gábor vegyészmérnökkel, győri fiú volt, egy ideig még leveleztünk, igen szerettem a társaságát, nagyszerű elbeszélő volt.

Ha jól emlékezem az Uzsoki-hágón át értünk magyar földre. A magyar államhatárt november 15-e körül léptük át. Itt a szovjet őrség kiszállított minket a vagonokból. Felsorakoztunk, s az ÁVH átvett minket. Név szerint, formulárokkal - ahogyan illik.

Emlékezem, milyen ellenségesen méregettek minket - megátalkodott, veszedelmes fasisztákat.

Átszálltunk. Ezek már igazi, magyar személyszállító, fapados kocsik voltak. Micsoda luxus! Elfoglaltuk a helyünket, a szerelvényünk Záhonytól - Nyíregyháza-Sóstófürdőig meg sem állt. Robogott veszettül. A fülkék, termeskocsik ablakait tilos volt lehúzni, de így is jól láttuk, hogy még a legkisebb állomásokon is sok

ember áll és integet... sokak kezében virág, zászlócska, Hát ez szívmengető volt. Őreink ordítóása, hogy tűnjünk el az ablak mellől - nem érdekelt minket. Úgy gondolom, a vasutasoktól a környék lakosságára értesülhetett a mi különvonatunkról.

Sóstón aztán megállott a szerelvényünk, kiszálltunk. Sorakozó, majd a kékparolis ávosok gondos őrzete alatt megérkeztünk egy fallal kerített, emeletes épülethez. Ez lett a szállásunk.

Majd elfelejtettem, pedig ez fontos: útközben János megkérdezte tőlem, hogy „ugye van egy húgod?” „Igen” - válaszoltam. „No, akkor én majd elveszem feleségül” - jelentette ki, de oly nyugodtan és magabiztosan, mintha a dolog ezzel el is volna intézve. Kicsit meglepett mindez, dehát János ellen semmi kifogásom nem lehetett. Aztán így is lett. Igazán jól éltek és szerették egymást, amíg szegény Ildikó húgom élt. Egy fiút hagyott Jánosra.

A jókora házban, vagy inkább a fallal övezett területen belüli emeletes épületekben töltöttük további napjainkat. Mindenki orvosi vizsgálaton esett át, és mindenkinek nyilatkoznia kellett: hová, kihez kíván utazni. Amint később bebizonyosodott: a megadott címeken érdeklődtek afelől, hogy ismerik-e a nyilatkozó személyt. Kérdezősködésük okát nem mondták meg. A válasz rendszerint kedvező volt, a hazatérő engedélyt kapott, hogy rokonához, ismerőséhez menjen. De előfordult nem egy esetben, hogy a megadott címen nem lakott az a személy, akit a repatriált megjelölt. Ezeket internálták. Sokan csak 56-ban szabadultak. Ez igen kegyetlen eljárás volt. Itt kell megjegyeznem, hogy egész hivatalos fogadtatásunk alatt éreztették velünk, hogy megbízhatatlan, ellenséges érzelmű, büntetett előéletű személyeknek tekintenek minket, annak ellenére, hogy a fogadásunkra kirendelt kormánybiztos hozzánk intézett beszédét így kezdte: „A haza megbocsátatását önöknek...” Ezt nagyon furcsállottam: mit kell a hazának velem szemben megbocsátani? Miből gondolja a kormány biztosa, hogy hazám ellen vétettem? Végül is arra jutottam, hogy az ő hazája nem az enyém.

Szerencsém volt: a régi, budai cím bevált.

Megkaptam az utazáshoz való engedélyemet és november 24-én este - annyi év után őrizet nélkül! -felszálltam a Budapestre induló vonatra. Kezemen barnára festett, furnírból való „bőröndömmel”, lágeri öltözékemben, zsebemben 17 forinttal - ez a kormány ajándéka lehetett - helyet foglaltam egy fapados kocsifélíg üres fülkéjében. Erre az utazásra is úgy gondolok vissza, mint felejthetetlen, szép élményre.

Az útitársak öltözékemről egy szabaduló rabot vélték felismerni. Nem volt rá okom, hogy meg ne mondjam nekik, honnan jöttem. Erre aztán egymást túllicítva kínáltak ennivalóval, süteménnyel, amelyük éppen volt... és kérdeztek eltűnt ismerőseik, barátaik után. Hamarosan megtelt a fülke emberekkel, itallal, cigarettával kínáltak.

Valamikor úgy gondoltam, ha lehetőségem lesz rá, hogy finom falatokat egyem, hát jókora pusztítást

viszek majd véghez... Nem teljesedett be ez a vágyálom. Csak néhány falatot tudtam lenyelni és máris eltelttem... talán attól, hogy ezek az étek túl „tartalmasak” voltak még nekem. A szeszes italt is elhárítottam, és a cigaretták sem ízlettek igazán: a mahorkához voltam szokva, az meg nem volt.

Vonatunk a Keletibe futott be, talán 8 óra tájt. Nem sokat alhattam az éjszakai utazás alatt, de semmi fáradtságot nem éreztem, amikor leszálltam az állomás peronjára. Úgy éreztem, szédülök. Furcsa érzés volt állnom a kifelé igyekvők áradatában, akik aztán magukkal sodorva, végül is elindítottak a kijárat, a fény felé... 1953. november 25-én, reggel 8 óra: érzem, hogy szabad vagyok. De ez az érzés még csak halványan töltötte el a tudatomat. Kértem az állomásépület elé: szép kora őszi idő van – gondoltam. A fejemben még mindég éreztem a szédületet, lépteim bizonytalanok voltak, le kellett ülnöm. Elnéztem a napsütötte teret: micsoda sürgés-forgás, mennyi ember. Az volt az érzésem, hogy céltalanul futkároznak össze-vissza. Rendnek kellene pedig lenni: akik egyfelé tartanak, azoknak együtt, ötösével, kezeket hátra... hol van az őrség?!...

Csak lassan tértem magamhoz, mint aki álmából nehezen eszmél. Most aki soraimat olvas, azt hiheti: amit itt leírtam, az mese. Költői túlzás, szépen hangzik ugyan, de a valósághoz semmi köze. Ez nem így van. Azt írtam le, amit akkor átéltem.

Jó darabig ültem - talán egy padon, vagy a ládámon, már nem tudom. A nap magasan járt már, amikor feleszméltem: én Budára akarok menni! Hogyan is kell? Arra emlékeztem, hogy a 46-os villamos kivisz a körútra, ott átszállok a 6-osra, az átvisz a Margithídon, majd a Margit körút következik, a Keleti Károly utca. Ott pedig a 25. szám alatt van a ház, ahová el kell jutnom. Oda, ahol nyolc, év és egy hónappal ez előtt letartóztattak... Oh Istenem, mily régen volt mindez, mennyi minden történt azóta...

Felálltam és körülnéztem - fel kell szállnom a 46-os villamosra, de hol is van a megálló? Úgy emlékeztem, hogy ez a járat a Körút és a pályaudvar között ingázik, tehát itt egy huroknak kellene lenni: de ilyet nem láttam.

Elindultam arrafelé, ahol villamosokat láttam megállni és ekkor megint elfogott valami furcsa érzés... ma már tudom, hogy ez sokban hasonlított a félelemhez; legalábbis abban gyökeredett. Oly hosszú időt töltöttem folyamatos őrizet alatt és korlátozták szabad mozgásomat, hogy bizonyos meghatározott helyzetben, az önvédelmi reflex ellenében, bizonyos gátlásokat kellett legyőznöm. Magyarán: a zónán, vagyis a láger területén belül - amikor láttam a négyszeres drótkerítést és őrtornyokat, amelyek az én „szabad” területemet körbeölelték, teljesen természetes volt a szabad mozgás lehetősége. De a kapun kilépve, már szigorú fegyveres őrizet alatt álltunk mindaddig, amíg a munkahelyet el nem értük, ahol is egy ugyanolyan kerítéssel, tornyokkal körülvett térség fogadott minket. Ezen belül megint szabadabbá

vált a mozgásunk, azt nem a kényszer, hanem a szükségesség határozta meg.

No már most: itt, a Keleti előtti térségen nem látam a biztonságérzetet jelentő drótkerítést, tornyokat... és ez megzavart. Azt hiszem a „tudatalattimat” zavarta meg, bár én ehhez nem értek, rábízom a hivatásos lélekbúvárokra.

Ide tartozik még, és Szolzsenyicin is ír róla: néhány év lágerélet után a rácsok mögött élő ember a maga elzárt világát érzi természetesnek - ebben a világban van biztonságérzete. Amikor kiengedik, bizonytalanná válik, helyét nem leli. Hát valahogyan így voltam evvel magam is - gondolom János is, és valahányan, ki-ki a maga módján, rövidebb-hosszabb ideig.

De térjünk vissza hozzám: a villamosmegállóhoz. Az írás szerint itt áll meg az én járatom.

Talán öt percet ha várakoznom kellett - már dél felé járhatott az idő - a járat megérkezett, s kissé bizonytalanul léptem fel a lépcsőre, majd a peronon megállva, ládámat letettem a padlóra. Ám az utasok közül ketten is hozzáléptek és „bőröndömmel” együtt a kocsiba belsejébe vezetve - ülőhellyel kínáltak meg. Nem akartam elfogadni, hiszen számosan álltak még rajtam kívül mások is, nők is. De nem volt szabadkozásnak eredménye... úgy látszik öltözésem elárult. Nem engedtek jegyet váltani sem, valaki más fizetett érte.

Ismét - akárcsak a vonaton - sokan vettek körül és érdeklődtek hozzátartozóik iránt; akkor még nem tudtam, hogy Rákosiék kiépítették itthon a maguk kis, hazai GULÁG-ját, internálótáborait. Sztálin legjobb tanítványa semmiben sem akart lemaradni mesterétől. Ha még maradt volna 15-20 évet, talán utol is éri. Szerencséje a magyar népnek, ez nem adatott meg neki.

A villamos meg csak ment szépen, s azon vettem észre magam, hogy megérkeztem a végállomásra.

Leszálltam, a kedves útitársak szétszéledtek, én meg ott álltam a járdaszíjelen. Ekkor már kora délután lehetett. Emlékezem, felerősített hangszórókon futballmérkőzést közvetítettek. A sarkokon emberek tömegei álltak, igen lelkes ováció tört föl egy-egy sikeres akció után. Mint megtudtam a magyar-angol válogatott mérte össze erejét, s a magyarok 6:3 arányban győztek! Így aztán egész Budapest ünnepelt aznap, de talán az egész ország is. A meccs végeztével a város lázban égett, zászlók lobogtak a házakon, mire a Keleti Károly utca bejáratánál végül is leszálltam a villamosról.

A Keleti Károly utca bejárata szélesen torkollik a Margit-körút nagy forgalmú ívébe, és enyhe emelkedővel vesz irányt a Rózsadomb oldalán a Marczibányi-tér felé. Az egész utca kb. hétszáz m. hosszú, ebből most hatszázat kell megtennem: addig a házig.

Lehetett délután három óra amikor nekiindultam. Ha kilépek, tíz perc és ott vagyok.

Legszívesebben futottam volna, de lábaim mintha ólomból volnának. Felértem a Bimbó út torkolatához. Balra leágazás vezetett, kis keskeny út, a Kitai-

bel Pál utca: ott van a Meteorológiai Intézet, ahol valamikor Édesanyám unokabátyja, Elemér bácsi dolgozott, s ebből nyílt a Kis Rókus utca, ahol egy évig laktunk, amikor Édesapám a tisztiorvosi tanfolyamot végezte: 10 éves voltam akkor. Jobbról a térre nyílt a Statisztikai Hivatal homlokzata, erős lejtővel torkollott ide a Bimbó út - sokat jártam erre kisgyerekek koromban rollerozni, merthogy a roller a pesti járdán remekül gurult, jobban mint odahaza, Gömörben. Ennek az utcának a vége felé állott a „Rákócziánium”, az Érseki gimnázium; ott voltam I. osztályos gimnazista, s onnan, két percnyi távolságra volt kedves, jó nagybátyám, Kálmán bácsi háza. Meg kellett állnom, kiszáradt a torkom. Szívem gyorsabban vert: itt vagyok.

Itt vagyok hát, a kis ház előtt.

Avalaha igen rangos helyen épített családi házat villának nevezték. Szépen gondozott, virágos udvar, és feljebb jókora kert övezte, valóságos dzsungel, igazi zöld oázis a sok, többszintes, szürke bérház között.

A kerítés valamikor zöldre festett lécei itt-ott hiányosak, az épület vakolatán még ma is látszanak az ostrom nyomai. De azért áll hűségesen. Vajon lakják-é?

Az ablakokon függöny, szép fehér. Ha nem lagnak a házat, még függöny sem volna, ha volna is, a portól szürke lenne.

Csöngetni kellene, a csengő a kapufélfán, ott van most is. De a karom nem mozdul. Vajon otthon van-e valaki? S, ha igen, kicsoda?

Hát így állok itt percekig, míg végre elszánom magam, csengettek.

Meglebben a függöny, egy szőke nő néz ki. Láthatóan habozik, nem tudhatja, ki vagyok, honnan is tudhatná... bizonyosan vendég van a háznál.

A nő kitarja az ablakot, kihajol. Most jobban megnézem magamnak: ismerős a szeme, a haja színe... De mielőtt szólnék, felsikolt: Tomi! Tomi! - s rohan kifelé; a kulcs nem talál a zárba, majd végül sikerül, vállát rázza a sírás, borul a nyakamba... Ildikó, a húgom., megnőtt, felnőtt s én alig ismertem rá.

Most, hogy ezt leírom, elérékenyülök.

Még gyermek korunkban sokszor komisz voltam Hozzá, meg sem érdemeltem irántam tanúsított szeretetét. Mindez, fogságom idején, ha olykor hazagondoltam, eszembe jutott.

S most állunk a kapuban, egymást nézve, Ő a könnyein keresztül méreget - kissé félénken - ép vagyok-é? S látva, hogy semmi baj nincsen, vezet be. A hosszú folyosóról nyílik a nagyobbik szoba, ahol kihűlt kávémat hagytam jó nyolc évvel ezelőtt.

Ülök a kör alakú régi asztalnál, a terítő szép fehér damaszt, a kávé párolog a csészében, a húgom mindent elém tesz, ami csak a házban fellelhető finomság van... óh Istenem, de jó, hogy ezt engedted megérnem.

Aztán megjönnek Sári néném és Kálmán bátyám is. Úgy néznek reám, mint Lázárra néztek annakidején, kit az Úr feltámasztott. Ha belegondolok: joggal.

Megy a távirat Kanizsára, mert drága Szüleim Mott élnek. Ez egy kis bonyodalommal jár, két napba telik, amíg megkapom az engedélyt, hogy oda utazhatom; ez a város közel van a határhoz. Ismét szerencsém van: megvan az engedély, utazhatom. Pedig megbízhatatlan, gyanús alak vagyok a hatalom számára, csak ezt még nem tudom.

Elköszönök a Kis Ház lakóitól, a velük töltött két nap csodálatos volt, ám utam végcélja most már nem lehet más, mint a szülőház.

Ülök a kanizsai vonaton, a gúnyám most is feltűnést kelt, érdeklődéssel vegyes szánnal néznek rám - kezdem megszokni. Derék Kálmán bátyám szívesen adott volna ruháiból, csak hogy Ő jóval nagyobb termetű volt.

Vonatunk már a Balatonparton tart, a fele utat megtette. Már nem tudom, mikor, de koradéután lehetett, amikor megérkezett végre. Hangszóró szólt a peronon: „Nagykanizsa végállomás! Kérjük kedves utasainkat, hogy menetjegyeiket a kijáratnál adják le...”

Amikor Ildikó táviratozott, távirata nyomán villámgyorsan elterjedt a hír: jönnek a „hadifoglyok” haza.

Így aztán, amikor a vonat lépcsőjéről végre hazai földre léphettem, temérdek ember rohant meg... mind eltűnt szeretteit tudakolta, kérdezvén, hogy hát a többiek hol vannak?

Még fenn állottam a kocsijában, amikor a várakozók között megpillantottam Édes Szüleimet; egy kisfiúval álltak a sokadalomban: milyen kicsik lettek... ez volt első gondolatom. A következő pedig az, hogy mennyit szomorkodtak, búsultak az Ő eltűnt fiúk után. A tömeg össze-vissza lökdöste Őket, de akkor már tekintetünk egymásra talált: nem vették le szemüket rólam, hogy soha többé el ne veszítsenek.

Atömegeből előkerült egy vöröskeresztes karszalagos hölgy, az állomási Restiben hosszú, terített asztal várta a hazatérőket. Kicsit szégyelltem, de csak egyedül voltam. Udvariasságból egy-két falatot ettem, nem ment le több a torkomon.

Aztán végre elindultunk HAZA...

Azóta 42 év telt el. Szegény Édesapám már nem érte meg, hogy az orosz megszállóktól megszabaduljunk; a Mamával mi megértük, hogy Magyarország bilincsei lehulltak. Feleségemmel kárpótolt engem a sors: drága, jó lélek: elnézi minden rigolyámat. Meg sem érdemelem. Derék, jó fiam van, két szép unokám, s ehhez még jön négy másik, éppen olyan kedvesek ők is. Isten kegyes volt hozzám: megsegített számtalan nyomorúságomban. Áldassék az Ő neve.